

ANNA WERONIKA BRZEZIŃSKA*, MARIOLA TYMOCHOWICZ**

Atlas Polskich Strojów Ludowych 1949–2019.

Kierunki badań nad strojami ludowymi w Polsce po 1945 roku

Wprowadzenie

W 1949 roku ukazał się pierwszy zeszyt wydawany w serii Atlas Polskich Strojów Ludowych (APSL), którego autorem był znakomity krakowski etnograf prof. Roman Reinfuss (1910–1998). Nosił on tytuł *Stroje Górali szczawnickich*, liczył zaledwie 36 stron i stanowił klasyczną monografię etnograficzną poświęconą jednemu zagadnieniu (strojowi) oraz jednej grupie etnograficznej (góralom szczawnickim) (patrz. ryc. 1a i ryc. 2). Podstawą przygotowania publikacji były wieloletnie badania własne autora nad góralstwą, poparte kwerendami muzealnymi i archiwalnymi. We wstępie czytamy, że na tym konkretnym obszarze:

(...) ubiory ludowe zachowały się do dnia dzisiejszego stosunkowo dobrze. Nie znaczy to bynajmniej, że wszyscy mieszkańcy wsi tamtejszych ubierają się do dziś wyłącznie w tradycyjne ubiory, niemniej strój jest tu jeszcze żywy (...) można pokusić się o rekonstrukcję owego łańcucha przemian, jakim ulegały stroje szczawnickie w ciągu ostatniego stulecia (Reinfuss, 1949, s. 5).

Po krótkim wstępie następuje szczegółowa charakterystyka zasięgu opisywanych ubiorów, następnie autor skrupulatnie opisuje odzież męską i kobiecą, każdorazowo zwracając uwagę na to, w co ubierali się górale na co dzień, a w co od święta. Publikacja wzbogacana jest materiałami ikonograficznymi – mapki z wyrysowanym zasięgiem strojów, kolorowe tablice ukazujące stroje reprezentacyjne dla tego konkretnego obszaru, fotografie przedstawiające górali oraz wykroje poszczególnych części odzieży. Ten pierwszy zeszyt w serii APSL wyznaczył na kolejne lata nie tylko sposób opisywania strojów ludowych, ale także sposób patrzenia na stroje szerzej, jako na zjawisko społeczno-kulturowe posiadające swoją symbolikę i znaczenie.

Prawie 70 lat później, pod koniec 2018 roku, ukazał się kolejny zeszyt z serii noszący numer 48 (ryc. 1b). To wieloautorska monografia pt. *Współczesna problematyka badań nad strojami ludowymi* licząca 307 stron, której treść została podzielona na trzy części. W pierwszej zatytułowanej *Inspiracje* autorki i autor opisują funkcjonowanie strojów ludowych w różnych aspektach współczesnego życia społeczno-kulturalnego,

* Dr hab. Anna Weronika Brzezińska, prof. UAM (awbrzez@amu.edu.pl), Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

** Dr Mariola Tymochowicz (mariolate@wp.pl), Instytut Kulturoznawstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

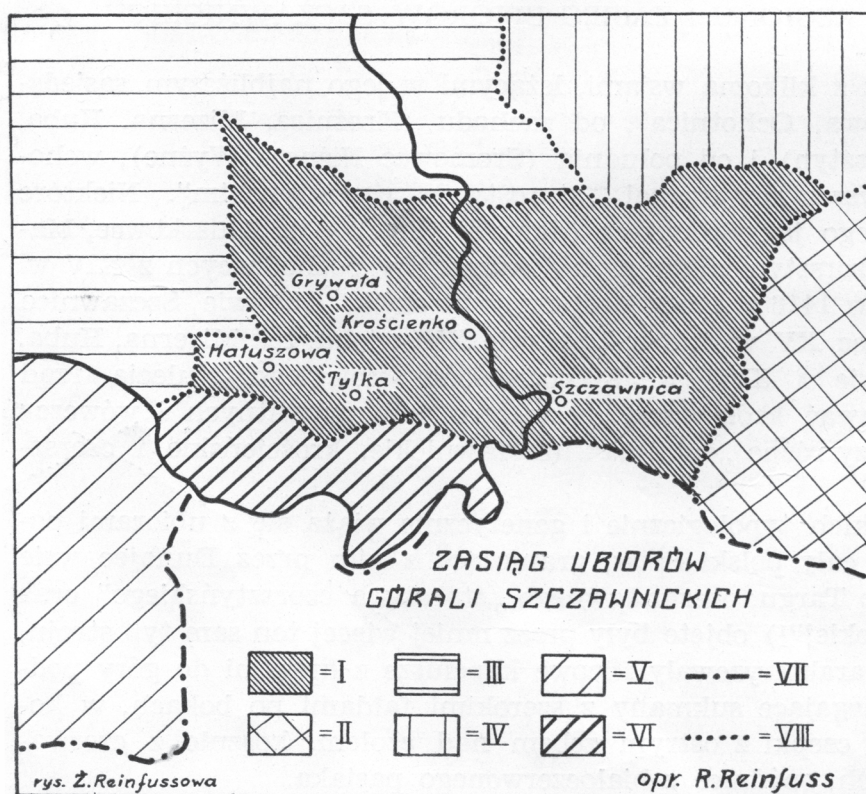
w drugiej pt. *Upowszechnianie* zaprezentowane zostały różne kierunki i formy działań mających na celu popularyzację wiedzy dotyczącej zagadnienia strojów ludowych. Ostatnia pt. *Badacze* przypomina sylwetki tych, którzy w swoich badaniach zajmowali się zagadnieniami stroju ludowego. Wśród przypomnianych postaci są i autorzy zeszytów wydawanych w serii APSL – Jan Piotr Dekowski oraz Janusz Świeży.

Ryc. 1. Okładka zeszytu nr 1 poświęconego strojom górali szczawnickich (a) oraz zeszytu nr 48 (b)

Co łączy te dwie opisane powyżej publikacje? Obydwie realizują ideę serii APSL, która wg swoich pomysłodawców miała się składać z „szeregu monografii obejmujących wszystkie typy strojów ludowych z całego obszaru Polski” (Reinfuss 1949, s. 3). Seria powstała z inicjatywy dra Józefa Gajka (1907–1887), etnografa związanego kolejno z ośrodkami w Lublinie, Poznaniu i Wrocławiu, który był wieloletnim kierownikiem naukowym i redaktorem Polskiego Atlasu Etnograficznego. Jej głównym celem miało być wydawanie kolejnych publikacji tzw. zeszytów, z których każdy opisywałby w sposób szczegółowy ubiory codzienne i stroje odświętne z konkretnego regionu. W ciągu 70 lat wydanych zostało 48 zeszytów. Redaktorami serii byli dr Józef Gajek do roku 1961, od roku 1961 dr Józef Gajek, dr Janusz Kamocki, prof. dr hab. Barbara Bazielić, a od roku 2011 redakcję współtworzą autorki tekstu¹.

¹ Redaktorem naczelną APSL jest Anna Weronika Brzezińska, zastępczynią Mariola Tymochowicz, sekretarzem Aleksandra Paprot-Wielopolska, a członkiniami redakcji Justyna Słomska-Nowak i Alicja Mironiuk-Nikolska, więcej informacji – <http://ptl.info.pl/dzialalnosc-wydawnicza/serie-ptl/52,Atlas-Polskich-Strojow-Ludowych.html>

Ryc. 2. Zasięg strojów szczawnickich. I – ubiory Górali szczawnickich, II – ubiory Rusinów szlacheckich, III – zasięg wpływów nowszych ubiorów podhalańskich, IV – ubiory Górali sądeckich, V – ubiory Górali spiskich, VI – ubiory Górali pienińskich, VII – granica państwa, VIII – granice zasięgu poszczególnych ubiorów. Źródło: Reinfuss 1949, s. 6

Przyjmując na siebie obowiązek kontynuowania prac nad przygotowaniem i wydaniem kolejnych zeszytów w serii przyszło nam się zmierzyć z dziedzictwem dwójki rodzaju. Po pierwsze, musiałyśmy dokonać rewizji dotychczasowej polityki wydawniczej, w tym postarać się zmodyfikować wytyczne stawiane autorkom i autorom kolejnych wydawnictw. Po drugie, przyjęłyśmy, że tematyka badań nad strojami ludowymi jest nadal żywa i aktualna, a w społecznościach lokalnych i regionalnych istnieje duża potrzeba poznawania tradycji przodków, w tym tych związanych z tradycyjnymi sposobami ubierania się i strojenia. Celem artykułu jest zatem opis i charakterystyka głównych kierunków badań nad zagadnieniem stroju ludowego, które były podejmowane w powojennych badaniach etnograficznych. W dużej mierze zostały one zdominowane przez podejście monograficzne, czego wyrazem jest systematyczne ukazywanie się zeszytów w serii APSL przygotowywanych przez kolejne pokolenia etnografów i etnologów.

Odzież ludowa czy strój ludowy?

W tradycyjnych społecznościach odzież pełniła dwojaką rolę – praktyczną i symboliczną, a jej wygląd zależał od sytuacji ekonomicznej, aktualnie panującej mody, dostępności surowców i materiałów, wzajemnych wpływów przedstawicieli różnych warstw społecznych (chłopstwa, mieszczaństwa, szlachty) oraz wzajemnych kontaktów inter- i wewnątrzgrupowych. Proces ten trwał nieprzerwanie, a jego efektem było zróżnicowanie strojów ludowych w Polsce – widoczne jeszcze w drugiej połowie XIX wieku. Za okres największego rozkwitu regionalnych odmian ubiorów na obszarze ziem polskich badacze tematyki przyjmują koniec XIX i początek XX wieku. Jak oszacował krakowski etnograf Tadeusz Seweryn, w okresie tym identyfikowano około 50 podstawowych typów stroju ludowego, a każdy z nich posiadał swoje regionalne i lokalne odmiany (Fryś-Pietraszkowa 1988, s. 134).

Biorąc pod uwagę takie bogactwo materiału etnograficznego, w pełni zasadne wydaje się podjęcie przez naukowców działań, których celem byłoby systematyczne dokumentowanie i opisywanie gromadzonych materiałów. Jedną z podstawowych kwestii stało się opracowanie aparatu pojęciowego służącego do opisywania badanych zjawisk oraz nadawania odpowiednich kategorii i tworzenia typologii. Kluczowe wydaje się tutaj odpowiednie stosowanie przymiotnika *ludowy*, który można rozumieć dwojako. Po pierwsze, jest to odniesienie do kultury określonej warstwy społecznej, dla której synonimem mogą być określenia *wiejski* i *chłopski*. W tym znaczeniu strój ludowy przynależał do określonej warstwy społecznej, będącej współcześnie kategorią historyczną. W tym znaczeniu nazwa ta nie jest do końca precyzyjna, wszak kilka strojów ludowych występowało tylko i wyłącznie wśród mieszkańców miast np. strój cieszyński, będący paradnym ubiorem mieszczan, czy strój wilamowicki występujący tylko na obszarze miasta Wilamowice. Bardziej zasadne jest zatem rozumienie przymiotnika *ludowy* jako potocznego i powszechnie obowiązującego, dostępnego dla mieszkańców danego obszaru.

Kategorią najbardziej ogólną do badania opisywanych przez nas zjawisk jest określenie *odzież ludowa*, którą określa się jako zestaw podstawowych części ludzkiej garderoby wraz z nakryciem głowy, okryciem kończyn i wszystkimi dodatkami (Hermanowicz-Nowak, 1976, s. 379; Turnau, 1999, s. 127). Nieco węższym i bardziej precyzyjnym określeniem jest *ubiór*, podkreślający specyfikę i przeznaczenie np.: ubiór codzienny, ubiór roboczy, ubiór letni lub zimowy. Funkcje, jakie pełnił ubiór codzienny, to przede wszystkim funkcja praktyczna, z oczywistym podziałem na płęć, pozwalająca także określić wiek (dzieci, dorośli) oraz pozycję społeczną (panny i kawalerowie, mężatki i żonaci) (Kantor, 1982, s. 83).

Najczęstszym określeniem stosowanym współcześnie do badania zjawiska jest *strój ludowy*, który dla jego użytkowników odnosi się do stroju świątecznego, a przez badaczy postrzegany jest szerzej i obejmuje wszelkie formy tradycyjnych ubiorów noszonych

przez mieszkańców wsi i miasteczek. Inna kategoria, obecna w badaniach szczególnie od lat 70–80. XX w., to określenie *kostiumu ludowego*, który jest związany ze zjawiskiem folkloryzacji. Stało się ono niezwykle ważnym elementem podtrzymującym tożsamości regionalne wielu wspólnot z terenu całego kraju. Kostium stanowi z reguły wierne odtworzenie ustalonego przez etnografów modelu stroju występującego w danym regionie. Z reguły, bo niestety z różnych przyczyn – najczęściej finansowych, wypracowany model bywa przez samych członków zespołów lub pracownie krawieckie modyfikowany. Często na jego niekorzyść, przez wprowadzanie różnych uproszczeń np. zamiast haftów na rękawach naszywanie kolorowych tasiemek. Tego typu ubiory sceniczne funkcjonują w wielu środowiskach, głównie wśród zespołów folklorystycznych i regionalnych. W ostatnich kilku latach można odnotować coraz większe zainteresowanie i zapotrzebowanie posiadania „oryginalnych” strojów ze swojego subregionu wśród osób niezwiązanych z ruchem scenicznym. Tym samym coraz chętniej wykorzystywana jest dokumentacja etnograficzna przy szyciu kostiumów na potrzeby występów. Istnieją zatem ważne przesłanki do tego, by stale podejmować wysiłek badawczy i dokumentacyjny w środowisku naukowym, w tym muzealnym, na rzecz upowszechniania wiedzy dotyczącej wytwarzania, zdobienia i noszenia strojów ludowych.

Pierwsze opracowania naukowe dotyczące tradycyjnych sposobów ubierania się społeczności wiejskich i małomiasteczkowych zaczęły powstawać w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a w sferze zainteresowań badaczy były głównie tereny Polski południowej i wschodniej. Dopiero w okresie powojennym zaczęły ukazywać się problemowe opracowania dotyczące odzieży ludowej (Hermanowicz-Nowak 1977, s. 3). Jedną z ważniejszych inicjatyw było utworzenie wspomianej już serii APSL, której schemat w przeciągu siedemdziesięciu lat ulegał przeobrażeniom, ale co istotne, stał się wzorcem dla innych opracowań strojów ludowych.

Historia powstania i działalność redakcji APSL

Wydany w 1949 roku pierwszy zeszyt w serii był efektem wcześniejszych działań podejmowanych przez J. Gajka, który opracował dwie tzw. instrukcje dla autorów. Pierwsza została rozesłana do wszystkich etnografów w Polsce w maju 1948 r., druga – w grudniu 1948 roku już tylko do tych, którzy zadeklarowali chęć współpracy przy nowo powstającej serii wydawniczej. Kolejne wersje były modyfikowane „na podstawie dyskusji prowadzonych wśród członków Komitetu Redakcyjnego APSL oraz na podstawie tych doświadczeń, jakie nasunęły pierwsze zeszyty Atlasu” (Gajek 1954, s. 797). Ostatecznie w 1952 roku J. Gajek opracował instrukcję zatytułowaną *Metodyki monograficznego opracowania strojów ludowych*, która została uzupełniona o przygotowaną przez R. Reinfussa *Instrukcję w sprawie materiału ilustracyjnego dla „Atlasu Polskich Strojów Ludowych”* (Reinfuss 1954, s. 806–807).

Zgodnie z założeniami serii każdy z zeszytów jest poświęcony jednemu regionowi, a głównym celem jest szczegółowe określenie i scharakteryzowanie konkretnego typu stroju, „który wyraźnie odcina się, względnie odcinał się w przeszłości od innych sąsiednich ubiorów i strojów” (Gajek 1954, s. 798). Strój jest oczywiście podstawowym tematem monografii, ale pełne jego opracowanie musi zawierać podbudowę historyczną, w tym „procesy rozwarstwienia klasowego wsi, a co za tym idzie analizę ubioru codziennego, roboczego, zróżnicowanego w poszczególnych porach roku i zależnego od stanu majątkowego chłopa” (Gajek 1954, s. 798), a także ubioru świątecznego i obrzędowego. Nadto w studium tym muszą być uchwycone funkcje stroju i jego przeróżne warianty uwarunkowane społecznie oraz takie czynniki, jak wiek czy płeć (Gajek 1954, s. 799).

Wszystkie zeszyty APSL zostały pogrupowane i zakwalifikowane do konkretnych regionów historycznych: Pomorze, Wielkopolska, Śląsk, Mazowsze i Sieradzkie, Małopolska, a w ramach każdego z makroregionów redakcja przewidywała ukazanie się serii zeszytów poświęconych konkretnym, regionalnym odmianom, co zostało opublikowane w zeszycie pierwszym (tab. 1). W kolejnych tomach ukazujących się w serii ten spis ulegał modyfikacjom i uzupełnieniom, a wiele z planowanych zeszytów nadal czeka na opracowanie i opublikowanie (porównaj z tab. 3).

Tabela 1. Planowane zeszyty w serii APSL

Część	Stroje regionalne
POMORZE	kaszubski, kociewski, borowiacki, tucholski, krański, chełmiński, lubuski, dobrzyński, malborski, słowiński
WIELKOPOLSKA	szamotulski, lubuski, kaliski, borowiacki, leśniacki, pałucki, wieleński, łęczycki, kujawski
ŚLĄSK	bytomski (rozbarski), wałaski, górali śląskich, górali czadeckich, opolski, Jacków jabłonkowskich, pszczyński, raciborski, dolnośląski
MAZOWSZE I SIERADZKIE	mazowiecki (centralny), opoczyński, łowicki, sieradzki, kurpiowski, poborski, podlaski, mazowiecki (północny), Mazurów pruskich
MAŁOPOLSKA	krakowski (z okolic Krakowa, Powiśla Dąbrowskiego, pogranicza śląskiego), kielecki, radomski, lubelski, Lachów sądeckich, Pogórze, Dolinian sanockich, rzeszowski, przeworski, łańcucki, lesiacki, borowiacki, górali żywieckich, babiogórskich, orawskich, szczawnickich, podhalańskich, spiskich, gorczańskich oraz Łemków

Źródło: APSL, z. 1, 1949, s. 3.

Każdy z zeszytów miał posiadać taką samą strukturę, by zebrany materiał był porównywalny. Było to zapewne związane z działalnością J. Gajka w zespole Polskiego Atlasu Etnograficznego, który swym zasięgiem miał objąć wszystkie dziedziny kultury. Efektem tych prac miała być publikacja 430 map z zakresu kultury materialnej oraz 430

z kultury duchowej i społecznej, wraz z mapami pomocniczymi (Bohdanowicz 1994, s. 13). Materiał był zbierany podczas badań terenowych za pomocą kwestionariuszy oraz ankiet, uzupełniany o wypisy z literatury oraz kwerend archiwalnych i muzealnych. Zagadnienia dotyczące odzieży ludowej zbierane były na podstawie kwestionariusza nr 6 *Ludowa kultura materialna. Zagadnienia wybrane. Kwestionariusz badań terenowych w latach 1964–1969*, opracowanego przez J. Gajka (Bohdanowicz, 1994, s. 18; Brzezińska, Słomska 2009, s. 97–98). Były to pytania nr 78–83, uzupełnione o kilka pytań z ankiety nr 16, w opracowaniu Z. Kłodnickiego w 1970 roku, dotyczącej zagadnień z plecionkarstwa². Zagadnienia dotyczące odzieży opublikowano w 1967 r. Zostały one zaprezentowane na 4 mapach, wchodzących w skład trzeciego zeszytu: *Zapaski naramienne w XIX i XX wieku* (185) oraz *Nazwy zapasek naramiennych* (196)³. Kolejne zagadnienia, przedstawione na 4 mapach, znalazły się w opublikowany w roku 1981 zeszycie szóstym: *Męskie nakrycia głowy: rogatywka w polskich ubiorach ludowych na przełomie XIX i XX w.* (349), *Nazwy rogatywek* (350) oraz *Składniki ubiorów ludowych: chamełki* (351), *kierpce, postoly i drewniaki* (352)⁴. Kolejne 9 map zostało przygotowanych do druku w 1988 roku, jednak nigdy się nie ukazały. Pierworysy map, obejmujące następujące zagadnienia: sukmany; pasy wełniane⁵; spodnie; spódnice, fartuchy; kaftany, staniki, pstruchy; męskie nakrycia głowy⁶ znajdują się w Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Cie-

² Materiał zawarty w kwestionariuszach został opracowany przez A. Drożdż i opublikowany na stronie: <http://stroje.ptl.info.pl/polski-atlas-etnograficzny.html>

³ Polski Atlas Etnograficzny, zeszyt III, mapy 130–190 red. i kierownik naukowy J. Gajek, zeszyt gotowy do druku w 1967 roku; Z. III, XCII, 185. *Zapaski naramienne w XIX i XX wieku*; oprac. H. Bojanowska, B. Sawicka, E. Szleszkowska; Z. III, XCIII, 186. *Nazwy zapasek naramiennych*; oprac. H. Bojanowska, B. Sawicka, E. Szleszkowska.

⁴ Polski Atlas Etnograficzny, zeszyt VI, mapy 305–355, red. i kierownik naukowy J. Gajek, zeszyt gotowy do druku w 1981 roku; Z. VI, CLXXXVIII, 349. *Rogatywka w polskich ubiorach ludowych na przełomie XIX i XX wieku*; oprac. O. Gajkova; Z. VI, CLXXXIX, 350. *Nazwy rogatywek*; oprac. O. Gajkova; Z. VI, CXC, 351. *Składniki ubiorów ludowych: Chamełki*; oprac. A.J. Gerlach-Kłodnicka; Z. VI, CXC, 352. *Składniki ubiorów ludowych: Kierpce, postoly i drewniaki*; oprac. A.J. Gerlach-Kłodnicka.

⁵ Polski Atlas Etnograficzny, zeszyt VIII, mapy 440–521, red. i kierownik naukowy J. Gajek, 1988 roku; Z. VIII, CCLVI, 452. *Formy sukman męskich*; oprac. W. Sokół; Z. VIII, CCLVI, 453. *Typy pasów w ubiorze męskim*; oprac. W. Sokół.

⁶ Polski Atlas Etnograficzny, zeszyt IX, mapy 522–628, red. J. Bohdanowicz, zeszyt gotowy do druku w 1988 r.: CCCIII, *Tkaniny pasiaste w ubiorze ludowym*, oprac. A. Mączyńska; 523. *Strój męski – spodnie*; 524. *Strój kobiecy – spódnica*; 525. *Strój kobiecy – fartuch*; 526. *Strój kobiecy – kaftan, stanik, pstrucha*; CCCIV, *Męskie nakrycia głowy*; 527. *Czapki sukienne i dziane*; 528. *Kaszkiety i maciejówki*; 529. *Tradycyjne kapelusze filcowe*; 530. *Kapelusze plecione*; CCCV, 531. *Męskie czapki futrzane i futrzano-sukienne (druga połowa XIX – XX wiek)*, oprac. A. Szymański.

szynie. W archiwum tym przechowywane są także materiały, na podstawie których powstawały mapy. Są to w dużej mierze mapki z zaznaczonym zasięgiem występowania konkretnych strojów ludowych, które były publikowane na łamach serii Atlas Polskich Strojów Ludowych. Dodatkowo przez autorów map PAE wykorzystywane były rysunki krojów (publikowane w kolejnych zeszytach serii APSL) poszczególnych części odzieży ludowej po to, aby móc tworzyć typologie, porządkować je i nanosić na mapy.

Stroje ludowe w układzie regionalnym wg APSL

J. Gajek i jego zaangażowanie w powstawanie Polskiego Atlasu Etnograficznego w sposób znaczący wpłynęło na charakter wydawanych w ramach serii APSL publikacji.

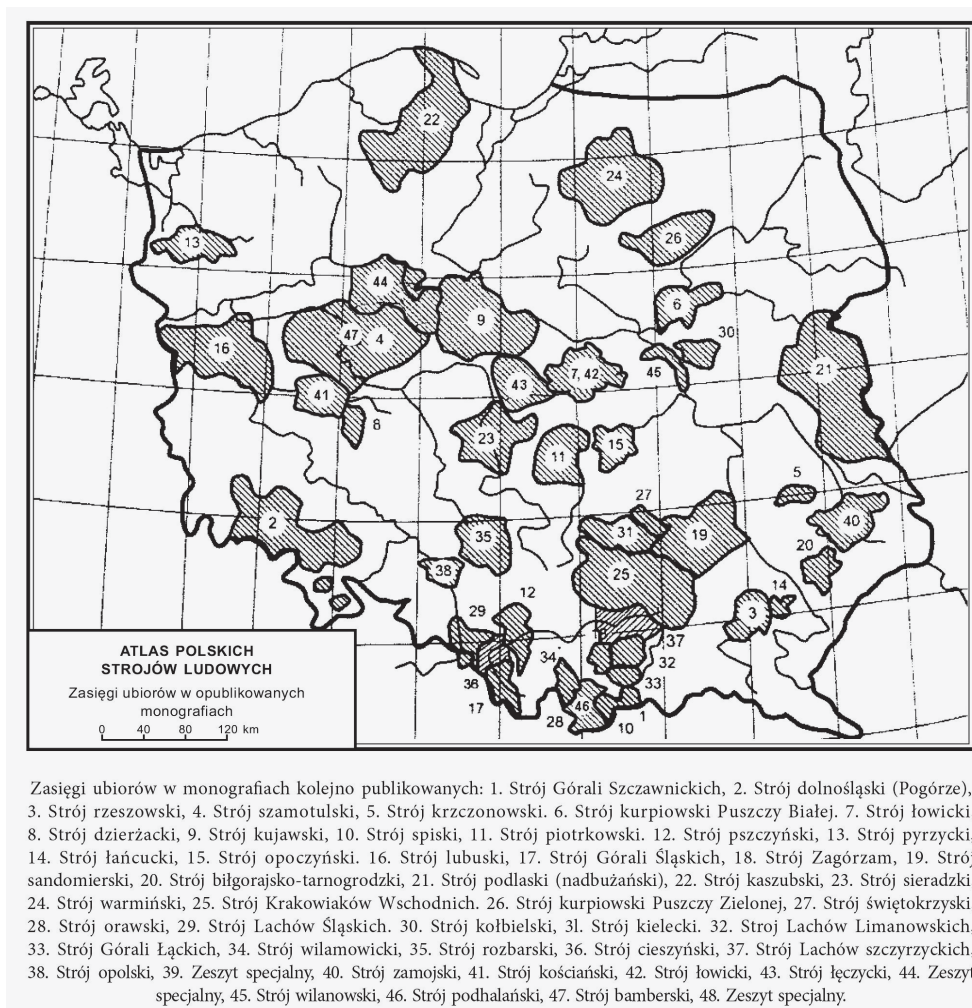
Tabela 2. Schemat zeszytów w serii APSL wg J. Gajka⁷

Wstęp	
Rozdział I.	Obecny stan stroju ludowego na badanym obszarze
Rozdział II.	Zarys historyczny rozwoju stroju ludowego
Rozdział III.	Zasięg badanego stroju
Rozdział IV.	Ogólny opis stroju męskiego
Rozdział V.	Szczegółowy opis stroju męskiego
Rozdział VI.	Ogólny opis stroju kobiecego
Rozdział VII.	Szczegółowy opis stroju kobiecego
Rozdział VIII.	Wytwórcy i materiały
Rozdział IX.	Zdobiny: hafty, koronki, aplikacje, szamerunki itp.
Przypisy	
Literatura	

Każdy kolejny zeszyt miał być przygotowywany według ścisłej instrukcji, o której już pisaliśmy wcześniej. Miało to pozwolić na uniknięcie rozbieżności między zawartością poszczególnych zeszytów i ułatwić pracę autorom monografii. Każdy miał się składać z 9 rozdziałów i zawierać przygotowany wg instrukcji R. Reinfussa materiał ilustracyjny (tab. 2). Na końcu każdego zeszytu zamieszczana była mapa z wyrysowanymi zasięgami kolejnych, opracowywanych strojów (ryc. 3). Każdy z kolejnych numerów był także oznaczany numerem regionu i tak dla Pomorza zostały opracowane i wydane 3 zeszyty, dla Wielkopolski 6 (w tym 2 po 2011 r.), dla Śląska – 7, dla Mazowsza i Sieradzkiego – 11 (w tym 3 po 2011 r.) oraz dla Małopolski – 18 (w tym 2 po 2011 r.).

POMORZE jest regionem etnograficznym obejmującym swym zasięgiem wg klasyfikacji APSL także tereny historycznych krain, jak Warmia i Mazury, oraz obszar Pomorza Zachodniego, które w granicach Polski znalazło się dopiero po II wojnie światowej.

⁷ W niektórych zeszytach jest też rozdział charakterystyka źródeł.

Ryc. 3. Mapa z zasięgiem strojów opisanych w serii APSL,
źródło: Brzezińska, Paprot-Wielopolska, Tymochowicz 2018, opr. graficzne K. Tużyłak

Obszar występowania strojów pomorskich był badany przez etnografów zarówno polskich, jak i niemieckich. Jako pierwszy ukazał się w serii zeszyt APSL dotyczący stroju pyrzyckiego (Dobrowolska 1955), następnie strój kaszubski (Stelmachowska 1959) oraz warmiński (Klonowski 1960). Zaawansowane były także prace nad publikacją dot. stroju słowińskiego, jednak śmierć autorki B. Stelmachowskiej przerwała te prace.

Co ciekawe, tematyką pomorskich grup etnograficznych interesował się bardzo sam J. Gajek – pomysłodawca i redaktor naczelny całej serii APSL. Dlaczego zatem w całej serii jak dotąd ukazały się zaledwie 3 zeszyty? Na podstawie zachowanych opracowań dotyczących strojów pomorskich można wskazać na dwa tego powody. Po pierwsze, tradycja użytkowania strojów ludowych zaczęła na tym obszarze zanikać dosyć szybko

(w porównaniu np. do regionów południowych czy wschodnich), bo już w XIX wieku. Było to efektem dużej dostępności materiałów fabrycznych oraz szybkiego odchodzenia od tradycyjnych ubiorów na rzecz tych inspirowanych modą miejską (Gajek 2009, s. 100). W niedostatecznym stopniu zachowały się także artefakty dostępne w muzeach i izbach regionalnych dotyczące takich strojów borowiackich, kociewskich, lubawskich, dobrzyńskich czy chełmińskich. Po drugie, takie obszary, jak: Żuławy, Powiśle, Warmia, Mazury oraz Pomorze Zachodnie zostały doświadczone traumą wysiedleń ludności rodzimej po II wojnie światowej oraz akcjami osiedleńczymi (przymusowymi i dobrowolnymi) z Kresów Wschodnich oraz ze wszystkich regionów Polski. Zatem na sporej części obszaru Pomorza doszło do zerwania ciągłości kulturowej, a obecnie funkcjonujące stroje, na przykład na Żuławach czy Powiślu, w bardzo niewielkim stopniu nawiązują do ubiorów tradycyjnych zarówno dawnych mieszkańców (por. Burchert, Barfod 2003), jak i tych przybyłych po 1945 roku. Są to raczej dowolne realizacje na potrzeby występów scenicznych zespołów czy służące do prezentacji grup lokalnych na różnego rodzaju wydarzeniach związanych z promocją regionu (por. Geelhaar 2013, s. 69; Paprot 2013, s. 79).

Największą kolekcję strojów ludowych z terenu Pomorza posiada Oddział Etnografii Muzeum Narodowego w Gdańsku oraz Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu. W tym drugim na wystawie stałej prezentowana jest część, na której zgromadzone są ubiory m.in. pomorskich grup etnograficznych (Turska-Skowronek 2010, s. 52–61). Obecnie najlepiej rozpoznawalnym i najlepiej funkcjonującym strojem w formie kostiumu regionalnego, ale i licznych inspiracji zaliczanych do nurtu etnodizajnu, jest strój kaszubski. Warto też dodać, że bardzo dużą popularnością nie tylko wśród Kaszubów cieszy się haft kaszubski (istniejący w kilkunastu lokalnych odmianach zwanych „szkołami”). Najstarszą szkołą haftu jest ta z okolic Żukowa, której początki sięgają XIX wieku i w stylistyce nawiązują do starych, klasztornych haftów ornatowych. Ta żywa tradycja została w 2015 roku wpisana na „Krajową listę zjawisk niematerialnego dziedzictwa kulturowego” pod nazwą „Hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej / Kaszëbsczé wësziwanié żukòwsczégò sztëlu”⁸.

WIELKOPOLSKA to duży i bardzo zróżnicowany region historyczno-etnograficzny, na obszarze którego wykształciło się kilkanaście subregionalnych grup etnograficznych. Badania nad strojem ludowym w pierwszej połowie XX wieku prowadzone były głównie przez ludoznawców. Pionierkami w tej kwestii były Helena i Wiesława Cichowicz, które organizowały własne, pólamatorskie badania etnograficzne. Efektem ich eksploracji terenowych była organizacja pierwszej, dużej kolekcji wielkopolskich stro-

⁸ http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/

jów ludowych prezentowanych na wystawie. Część z tej kolekcji (która przetrwała wojenną pożogę) znajduje się obecnie w Muzeum Etnograficznym w Poznaniu, które jest oddziałem Muzeum Narodowego. Muzeum to posiada największą i najbardziej spójną kolekcję strojów ludowych wraz z dodatkami, a także biżuterii ludowej z terenu Wielkopolski. Jest to związane z systematycznymi badaniami, które po 1945 roku prowadzili m.in. Adama Glapa (1916–2000), Stanisław Błaszczyk (1906–1989), Zofia Grodecka, a współcześnie Joanna Minksztym. W ramach serii APSL ukazało się dotychczas 6 zeszytów, z których 4 wydane zostały w latach 50. XX wieku. Autorem trzech z nich był poznański etnograf A. Glapa – strój dzierzacki (właściwe określenie – biskupiański), międzyrzecko-babimojski (lubuski) i szamotulski. Czwarty, dotyczący stroju kujawskiego, opracowała toruńska etnografka Halina Mikułowska (1917–1998). Przez kilkadziesiąt lat były to jedyne zeszyty dotyczące tradycyjnych wielkopolskich ubiorów ludowych, w dodatku wydane jako jedne z pierwszych w serii nie były pracami obszernymi. Było to spowodowane zapewne innymi kierunkami badań podejmowanymi przez wielkopolskich badaczy, którzy bardziej skupiali się na badaniach procesów społecznych niż na samych przejawach kultury materialnej.

Przez wiele lat nie powstał także zeszyt poświęcony niezwykle ciekawemu zjawisku, które było związane ściśle z Poznaniem i historią przybycia na początku XVIII wieku osadników niemieckich z okolic Bambergu. Bambrzy szybko zasymilowali się z miejscową ludnością, a ich wyróżnikiem pozostawały bardzo oryginalne ubiory kobiece, które obecnie są przez ich potomków zakładane na różnego rodzaju uroczystości świeckie i religijne. Badaniem dziejów tej niezwyklej grupy migrantów zajmowała się Maria Paradowska (1932–2011), która wyraźnie podkreślała, że strój ten nie przybył z Bambergu, lecz jest on efektem kontaktu kulturowego osadników z mieszkańcami poznańskich wsi (Paradowska 1998, s. 99). Istotny wkład w dokumentację i ochronę dziedzictwa bamberskiego w zakresie stroju miała pracowniczka poznańskiego muzeum Z. Grodecka. Dzięki jej pracy została nie tylko odtworzona zniszczona podczas wojny kolekcja strojów wielkopolskich H i W. Cichowicz, ale i znacznie powiększony zbiór Działu Tkanin i Ubiorów Ludowych. To ona jako pierwsza zwróciła uwagę na niezwykle zjawisko, jakim było występowanie na terenie miasta Poznania dwóch strojów ludowych – bamberskiego oraz poznańskiego (związanego z grupą społeczną poznańskich służących) (Grodecka 1986). Badania te kontynuuje jej następczyni J. Minksztym, która była pomysłodawczynią i kuratorką wystawy czasowej prezentowanej na przełomie 2018 i 2019 roku pt. „*Swój*” strój poznański (Minksztym 2018). Ta sama badaczka jest autorką i współautorką (z R. Rosolskim) dwóch zeszytów wydanych w serii APSL poświęconych strojom bamberskiemu (Minksztym 2015) i kościańskiemu (Minksztym, Rosolski 2014). Pierwszy powstał w oparciu o jedyne w Polsce zbiory bamberskie znajdujące się w Muzeum Etnograficznym MNP oraz Muzeum Bamberskim (prowadzonym przez Towa-

rzystwo Bambrów Poznańskich). Drugi natomiast to efekt kilkuletniej współpracy z Rafałem Rosolskim, który będąc kierownikiem Zespołu Pieśni i Tańca „Żeńcy Wielkopolscy” w Nietążkowej (pow. Kościan), przez wiele lat gromadził stare stroje i ubiory ludowe, na ich podstawie wykonując kopie. W zakresie współczesnej dokumentacji związanej ze zjawiskiem funkcjonowania strojów ludowych na obszarze Wielkopolski prym wiedzie właśnie poznańskie muzeum.

Poza sześcioma zeszytami w serii APSL to jedyną przekrojową publikacją poświęconą strojom wielkopolskim jest katalog wystawy czasowej, która miała miejsce w 2005 roku i nosiła tytuł *Suknia wydaje ludzkie obyczaje. Wielkopolskie stroje ludowe* (Rosińska 2005). Na zamieszczonej w publikacji mapie znajduje się 12 subregionalnych odmian strojów ludowych, poza opisanymi dokładnie w serii APSL strojami szamotulskim, biskupiańskim, z okolic Dąbrówki Wielkopolskiej, bamberskim i kościańskim są jeszcze takie charakterystyczne, jak: poznański, bukowski, babimojski, pałucki, kaliski, z okolic Ołoboku, Kępna.

ŚLĄSK to region rozległy, dzielący się na obszary Śląska Dolnego i Górnego, a także Opolskiego. Odrębne grupy etnograficzne stanowili też Górale Śląscy. Podobnie jak na Pomorzu obszary te zostały dotknięte skutkami postanowień o zmianach granic po II wojnie światowej, czego efektem były wysiedlenia ludności autochtonicznej oraz przybycie na te tereny ludzi z terenów całej Polski z obszaru II Rzeczypospolitej. Przerwana ciągłość kulturowa szczególnie na Dolnym Śląsku doprowadziła do zaniku strojów ludowych związanych z tymi terenami, a ludność nowo przybyła przywoziła ze sobą własne tradycje ubierania się (m.in. migranci z rumuńskiej Bukowiny czy Ukrainy). Wiele artefaktów zachowało się w Muzeum Etnograficznym – oddziale Muzeum Narodowego we Wrocławiu, które w latach 1948–1955 przejęło wiele zabytków ze składnic i muzeów regionalnych z obszaru całego Dolnego Śląska. Wśród nich znajdowały się i stroje ludowe wraz z charakterystycznymi i bardzo efektownymi kobiecymi nakryciami głowy – czepcami (Rostworowska 2001, s. 8–9).

Pierwszym zeszytem w serii APSL z obszaru Śląska było opracowanie z 1950 roku autorstwa T. Seweryna poświęcone strojom dolnośląskim z terenu Pogórza (okolice Jeleniej Góry i Wałbrzycha), następnie opracowany został strój pszczyński (Bronicz 1954) oraz Górali Śląskich z okolic Trójwsi Beskidzkiej (Malicki 1956), a po 13 latach przerwy opracowano strój Lachów Śląskich (Fierla 1969). Mimo aktywności wielu etnografów, którzy prowadzili badania na obszarze Śląska, dopiero za sprawą redaktor naczelnej serii B. Bazieliach zaczęły ukazywać się kolejne zeszyty jej autorstwa, co sama tak opisywała: „kiedy przeszłam na emeryturę, doszłam do wniosku, że mam dużo materiałów na temat strojów ludowych na Śląsku i warto je opublikować (...) w formie zeszytów poświęconych poszczególnym regionom (...). Przygotowywanie kolejnych zeszytów sprawiało mi wielką przyjemność i radość, że te materiały mogą się komuś przydać

w praktyce do rekonstrukcji, bo są na tyle już historyczne, że po mnie nikt więcej nie będzie miał sposobności do nich dotrzeć, gdyż najlepsi informatorzy już nie żyją” (Bazielich 2012, 198–199). I tak sukcesywnie ukazywały się opracowania dotyczące strojów rozbarskiego (2002), cieszyńskiego (2006) oraz opolskiego (2008).

Wiele muzeów regionalnych, skansenów i instytucji kultury podejmuje dużo ciekawych inicjatyw wydawniczych, ekspozycyjnych i edukacyjnych związanych z dokumentowaniem tradycyjnych ubiorów śląskich. Jest to także przejawem rosnącego zainteresowania strojami śląskimi w regionalnych odmianach (np. strój opolski, Górniak-Bardzik 2015), a nawet lokalnych odmianach (np. strój rybnicki (Grabiec 2015)). Stroje śląskie można oglądać na wystawach stałych w muzeach we Wrocławiu, Katowicach, Jeleniej Górze czy Bytomiu. To ostatnie muzeum w 2017 roku realizowało interesującą wystawę czasową pt. *Z głową w chmurach. Czepki, czepce i półczepce* (kuratorka A. Grabińska-Szcześniak). Ważnymi przedsięwzięciami są działania Aleksandry Malczyk z zakresu etnodizajnu, czyli projektowania współczesnych ubiorów inspirowanych śląskimi *jakłami* (Malczyk 2015).

MAZOWSZE I SIERADZKIE to duże obszary kulturowe położone w centralnej Polsce, gdzie badania terenowe niektórzy późniejsi autorzy APSL prowadzili już w latach międzywojennych i aż do przygotowania danego zeszytu. Do charakterystyki i opisu danego stroju wykorzystywano również dokumentację fotograficzną pochodzącą z muzealnych archiwów (w Młocinach, a później w Warszawie oraz w Łodzi) i ze zbiorów prywatnych respondentów. Spośród badaczy tego regionu wymienić należy Adama Chętnika (1885–1967) i Marię Żywirską (1904–1980), zajmujących się szeroko kulturą Kurpiowszczyzny, traktując jednak zagadnienia stroju ludowego dość marginalnie. Opisu stroju z regionu piotrkowskiego i sieradzkiego dokonał Jan Piotr Dekowski (1907–1988), doświadczony etnograf, którego spuścizna znajduje się w Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Strojami z obszaru Mazowsza (głównie z obszaru województwa łódzkiego) zajmuje się także etnografka Alicja Woźniak, będąca autorką zeszytu dotyczącego stroju łęczyckiego (por. 2013 i 2015). Jeden z ostatnich zeszytów o stroju wilanowskim z nadwiślańskiego Urzecza, który wykształcił się wśród ludności wiejskiej podwarszawskich miejscowości, przygotowali Elżbieta Piskorz-Branekova⁹ we współpracy z Łukaszem Maurycym Stanaszkiem. Z tej części regionu opracowane zostały stroje, które dobrze się zachowały i stosunkowo długo lub do dzisiaj są tam noszone, czyli łowicki, sieradzki, opoczyński, piotrkowski, kołbielski i kurpiowskie z Puszczy Zielonej i Puszczy Białej. Duża część wymaga jeszcze opracowania. Szczególnym przypadkiem jest strój łowicki nadal noszony i podlegający stałym zmianom. Jego badaniem

⁹ E. Piskorz-Branekova to autorka wielu publikacji dotyczących strojów ludowych z obszaru całej Polski (por. 2003; 2007a; 2007b).

i bieżącą dokumentacją zajmuje się łowicka muzealniczka Magdalena Bartosiewicz, która jest autorką jedyne (jak dotąd) tomu suplementowego, który ukazał się w serii (Bartosiewicz 2014). Skupiła się ona na ukazaniu przemian, jakie w nim nastąpiły po 1953 roku, czyli po opublikowaniu tomu pierwszego (Świątkowska 1953).

Warto jeszcze nadmienić, jakiego rodzaju działania w zakresie stroju były prowadzone w tym regionie w ostatnich latach. Jedyna stała wystawa w dużej mierze poświęcona strojom znajduje się w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie. Wyeksponowano tam 40 kompletnych polskich strojów ludowych z 26 regionów Polski, zawartych w historycznych granicach Podlasia, Mazowsza, Małopolski, Śląska, Wielkopolski, Kujaw, Warmii i Suwalszczyzny. W 2012 roku, kiedy odbywały się mistrzostwa Europy w piłce nożnej w Polsce i na Ukrainie, muzeum zaproponowało nową odsłonę tej wystawy z dopiskiem „Futbolove Historie”. Na strojach i w ich pobliżu były porozwieszane koszulki piłkarskie z różnych polskich i europejskich klubów, chciano w ten sposób wskazać na fenomen futbolowej pasji i kibicowania jako żywej kultury. Stała wystawa jest także w Muzeum w Łowiczu, gdzie trzy obszerne sale poświęcone są technice powstawania tkanin i tematyce ubioru, jakie wykształciły się na terenie Księstwa Łowickiego. W innych muzeach są one eksponowane jako ważny element prezentujący kulturę regionalną, np. w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi na wystawie stałej *Szare jak ziemia, barwne jak pamięć*, w Muzeum Regionalnym w Siedlcach *Podsiedlecka wieś*, Muzeum Ziemi Otwockiej im. Michała Elwiro Andriollego *Kultura ludowa regionu kolbielskiego*. Inne muza o zasięgu regionalnym i lokalnym posiadają w swoich kolekcjach stroje ludowe, np. Muzeum w Łęczycy, Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie, Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce, Muzeum Regionalne w Pułtusku.

Do ciekawszych inicjatyw, jakie zostały zrealizowane w ostatnich latach, należy utworzenie strony internetowej – [strojeludowe.net.](http://strojeludowe.net), której pomysłodawcami były osoby współtworzące Stowarzyszenie „Pracownia Etnograficzna” im. Witolda Dynowskiego z siedzibą w Warszawie. W ramach tego projektu E. Piskorz-Branekova i A. Woźniak opracowały 44 typy odświętnych ubiorów dawnych mieszkańców polskich wsi, które zawierają opisy ogólne i szczegółowe poszczególnych elementów, bogatą ikonografię pochodzącą ze zbiorów muzeów etnograficznych, prywatnych archiwów oraz udostępnionych przez Wydawnictwo Muza i Wydawnictwo Edytor. Przy części opisów są umieszczone wzorniki haftów i kroje, które również można pobrać i samodzielnie przetwarzać. Niektóre zawierają materiały na temat stroju ludowego zebrane i opracowane przez Oskara Kolberga. Partnerem projektu jest Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Pracownia prowadzi także różne działania popularyzujące, mające na celu promowanie tradycyjnych strojów, między innymi w ramach warsztatów rękodzielniczych inspirowanych polską kulturą ludową. Podczas jednego z nich pt.: *Stroje na miarę Oskara*

uczestników uczono szycia tradycyjnych koszul. W trakcie realizacji innego projektu pt. *Etnościężki – weekend z ludowymi inspiracjami* uczestnicy mieli okazję „wejścia w bezpośredni kontakt z dawnymi ubiorami. Podczas dwudniowego wydarzenia chętni przy mierzali kompletne stroje wilanowskie oraz łowickie lub ich wybrane elementy, mogli poczuć na własnej skórze ich ciężar i fakturę, spojrzeć na strój inaczej niż przez szkło muzealnej gabloty”¹⁰.

MAŁOPOLSKA to region najliczniej reprezentowany w ramach opisywanej serii. Większość autorów opracowujących stroje z obszaru południowo-wschodniej Polski to badacze danego regionu, którzy zajmowali się różnymi zagadnieniami kultury ludowej, byli to między innymi: T. Seweryn, R. Reinfuss, Franciszek Katula, J. Świeży, J. Kamocki. W sumie z obszaru Małopolski (do której zaliczane są stroje z obszaru Podkarpacia, Lubelszczyzny, Rzeszowszczyzny) zostało opracowanych w ramach APSL 18 zeszytów, czyli najwięcej, ale i tu odnajdziemy tak zwane białe plamy na mapie (dopiero w 2014 roku ukazał się zeszyt APSL dotyczący stroju podhalańskiego), które częściowo zostały wypełnione przez inne publikacje.

Jedną z większych kolekcji strojów ludowych z terenu Małopolski oraz góralszczyzny posiada Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie. Jego pracownicy prowadzili i nadal prowadzą systematyczne badania terenowe, na bieżąco rejestrując zmiany zachodzące w strojach i kostiumach scenicznych oraz w nurcie ubiorów inspirowanych strojami tradycyjnymi. Regionalne kolekcje można zobaczyć na wystawach w Muzeum Lubelskim, Muzeum w Przeworsku, Muzeum Regionalnym w Jaśle, w Stalowej Woli, Kraśniku, Hrubieszowie, Białej Podlaskiej, Włodawie, Ziemi Chełmskiej, Rawskiej, Muzeum Zamojskim w Zamościu. Najnowszą realizację wystawienniczą, bo powstała w 2018 roku, pt. *Na co dzień i od święta* można zwiedzać w Muzeum Etnograficznym im. F. Kotuli w Rzeszowie. Stroje są eksponowane również w skansenach w Lublinie, Kolbuszowej i Sanoku¹¹.

Na Podhalu występuje jeden z bardziej „żywotnych” strojów, który od XIX wieku podlega różnym zmianom, a obecnie można powiedzieć modom (zob. Trebunia-Staszal 2007). Pierwsze badania etnograficzne nad strojami ludowymi były prowadzone od drugiej połowie XIX wieku, a później kontynuowane w latach kolejnych i realizowane są do obecnych czasów. Ważnym źródłem była zawsze dokumentacja fotograficzna, w tym ta pochodząca z kolekcji prywatnych oraz akwarele i grafiki polskich malarzy przedstawiające wizerunki chłopów z XIX wieku, byli to między innymi Ksawery Preka, Jan Piotr Norblin de la Gourdain czy Wojciech Gerson.

¹⁰ <https://etnograficzna.pl/zdjecia-w-strojach-ludowych-wilanowskich-i-lowickich-fotorelacja/>

¹¹ O zasobach tych muzeów dowiemy się na stronie Sekcji Stroju Ludowego <http://www.stroje.ptl.info.pl/zbiory-muzealne.html>

W ciągu ostatnich kilku lat zwiększyła się liczba publikacji dotyczących strojów z terenu Lubelszczyzny – okolic Hrubieszowa i Tomaszowa Lubelskiego (Piskorz-Branekova 2009), Biłgoraja (Piskorz-Branekova 2011) i Zamościa (Piskorz-Branekova 2013). Z kolei na góralszczyźnie w ramach serii *Stroje ludowe w Karpatach* opublikowano m.in. *Strój górali podhalańskich* Stanisławy Trebuni-Staszela (2011). Muzeum Wsi Kieleckiej w 2012 roku wydało publikację poświęconą strojom ludowym Kielecczyzny (Imiołek 2012), na Lubelszczyźnie ukazała się monografia dotycząca stroju z okolic Ryk (Tymochowicz 2015), monografia stroju przeworskiego (Ignas 2017). Jedną z najnowszych jest wieloautorska publikacja wydana przez Muzeum Etnograficzne w Krakowie *Stroje krakowskie. Historie i mity* (2017), która jest efektem realizacji kilkuletniego projektu badawczego *Strój krakowiaków zachodnich – badania, monografia, upowszechnianie*. Nie stanowi ona typowego opracowania zawierającego informacje o wyglądzie stroju, ale o jego historii, wariantowości, przenikaniu się mód, wpływów, fascynacji. Jeden strój został omówiony jako rozległe, wieloaspektowe zjawisko bardzo jeszcze żywotne, jak się przekonali jej autorzy podczas prowadzonych badań terenowych.

Podsumowując, można zauważyć, że zeszyty w serii APSL wydawane na przestrzeni siedemdziesięciu lat znacznie się od siebie różniły – objętością, dokładnością opisu oraz materiałem ilustracyjnym. Niestety te wydawane do lat 70. XX wieku zawierały stosunkowo mało dokumentacji fotograficznej i to tylko czarno-białej. Kolorowe były jedynie ryciny przedstawiające parę we wzorcowym modelu stroju, które w kolejnych latach zastąpiono jedną lub dwiema barwnymi fotografiami. Nie tylko jakość zdjęć była różna, ale także i opisów. Niektórzy autorzy bardzo szczegółowo przedstawiali dane informacje, np. J.P. Dekowski, starając się jak najbardziej rzetelnie przedstawić historię i charakterystykę stroju. Problematiczne było na pewno też to, że nie wszyscy autorzy trzymali się przyjętego schematu, według którego należało dany zeszyt przygotować. Nie wszystkie zawierają np. charakterystykę źródeł, spis ilustracji czy bibliografię. Inni autorzy zamieniali kolejność przyjętych rozdziałów. Te ostatnie braki można zrzucić na niedopatrzenie redaktora danego tomu, który nie dopilnował wprowadzenia tych uzupełnień przez autora.

Atlas Polskich Strojów Ludowych po 2011 roku

W 2011 roku Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego powołał nową redakcję serii APSL¹², tym samym ze stanowiska redaktorki naczelnej zrezygnowała prof. B. Bazielić. Przed nową redakcją pojawiło się kilka wyzwań, z których najpoważniejszym okazało się zmierzenie się z dziedzictwem dokonań poprzedników – J. Gajka, J. Kamockiego i B. Bazielić, którzy jasno stali na stanowisku, iż każdy z kolejnych zeszytów w serii ma być przygotowywany wg instrukcji. Ostatnie sugestie co do zawar-

¹² Strona internetowa redakcji: <http://apsl.ptl.info.pl/>

tości kolejnych zeszytów opracowała B. Bazielich w 2007 r., wskazując m.in. na konieczność charakterystyki źródeł i literatury we wstępie oraz na opis prób rekonstrukcji poszczególnych ubiorów. Ta część miała mieć według niej „charakter poradnictwa dla tych, którzy chcieliby praktycznie wykorzystać zawarte w opracowaniu materiały, tzn., jak należy postępować, aby uzyskać poprawny model rekonstruowanego stroju dla zespołu” (Bazielich 2007, s. 2). Ten cytat wyraźnie wskazuje na kierunek, w jakim redakcja APSL powinna zmierzać, wydając kolejne zeszyty. Podobny ton wypowiedzi został zawarty w liście B. Bazielich skierowanym do redakcji w 2014 roku, kiedy to ukazał się *Strój zamojski* (Piskorz-Branekova 2013): „w rozdziale *Rekonstrukcje* warto było podać wskazówki, jak taka rekonstrukcja powinna wyglądać. Zapewne w regionie nie brak zespołów folklorystycznych, których stroje wymagają weryfikacji” (Bazielich 2014). O problemie związanym z rekonstrukcjami strojów ludowych na potrzeby zespołów folklorystycznych piszemy w dalszej części tekstu. Wracając do problemu instrukcji wydawniczej, redakcja APSL po 2011 roku przygotowała nowe wytyczne. W dalszym ciągu opierają się one jednak na zaleceniach J. Gajka i późniejszych korektach B. Bazielich. Układ wewnętrzny poszczególnych zeszytów nieco zmodyfikowano – odwrócona została kolejność I i II rozdziału tak, aby czytelnik najpierw mógł zaznajomić się z historią rozwoju danego stroju, a dopiero później poznać jego stan obecny. Drugą zmianą było wydzielenie osobnego rozdziału o tkaninach stosowanych przy wyrobie określonego stroju (rozdział VII), w którym powinny znaleźć się informacje o wszystkich używanych tkaninach, łącznie z opisem przemian, jakie zachodziły na tym polu. W schemacie zamieszczono też dodatkowy rozdział pt. *Rekonstrukcje* (rozdział IX). Jest on poświęcony nie tylko dokonywanym rekonstrukcjom, ale także wskazówkom co do dalszych działań w tym kierunku. Znaleźć tu można przykładowe zestawienia poszczególnych elementów stroju oraz sugerowane kompozycje kolorystyczne. Dodatkowo w tej części publikacji można prezentować współczesne realizacje z zakresu kultury i mody popularnej (w tym realizacji z nurtu etnodizajnu), odwołujące się w jakimś stopniu do tradycyjnego zdobnictwa strojów ludowych (tab. 3).

Tabela 3. Schemat zeszytów w serii APSL od 2011 r.

Wstęp	
Rozdział I.	Zarys historyczny rozwoju ubioru ludowego na badanym obszarze
Rozdział II.	Obecny stan ubioru ludowego na badanym obszarze
Rozdział III.	Zasięg badanego ubioru ludowego
Rozdział IV.	Opis i zróżnicowanie ubiorów męskich
Rozdział V.	Opis i zróżnicowanie ubiorów kobiecych
Rozdział VI.	Opis i zróżnicowanie ubiorów dziecięcych
Rozdział VII.	Tkaniny, materiały i wytwórcy
Rozdział VIII.	Zdobnictwo stroju
Rozdział IX.	Rekonstrukcje
Bibliografia	

To właśnie dyskusje dotyczące tego, w jakim stopniu zeszyty wydawane w serii APSL mają opisywać strój w kontekście historycznym, a w jakim starać się opisywać aktualne zjawiska, skłoniło redakcję APSL do podjęcia działań na rzecz: (1) udostępnienia archiwalnych zeszytów, (2) kontynuowania wydawania kolejnych zeszytów przez poszukiwanie nowych autorek i autorów oraz (3) podjęcie działań na rzecz integracji środowiska zainteresowanego tematyką strojów ludowych wraz z działaniami upowszechniającymi działania naukowe.

Z uwagi na niewielką dostępność archiwalnych zeszytów Redakcja APSL w uzgodnieniu z Zarządem Głównym PTL rozpoczęła współpracę z Biblioteką Cyfrową Polskiego Instytutu Antropologii (BC PIA). Ta powstała w 2011 roku inicjatywa ma na celu systematyczną digitalizację i udostępnienie w wolnym dostępie publikacji o profilu etnologicznym. Pierwszym działaniem podjętym przez BC PIA było nawiązanie współpracy z wydawcami kluczowych i najważniejszych etnologicznych czasopism, takich jak „Lud” (wydawany od 1895 r. przez PTL), „Etnografia Polska” (wydawana od 1958 r. przez Instytut Archeologii i Etnologii PAN) oraz „Polska Sztuka Ludowa – Konteksty” (wydawane od 1947 r. przez Instytut Sztuki PAN). Wszystkie zamieszczone na platformie teksty archiwalne udostępniane są za zgodą autorów lub ich spadkobierców. Od 2013 roku na platformie BC PIA zamieszczono w sumie 21 archiwalnych zeszytów APSL, każdorazowo uzyskując zgodę od autorów lub spadkobierców¹³. Uzyskanie zgód okazało się być w wielu przypadkach wyzwaniem karkołomnym, szczególnie wtedy gdy autorami zeszytów byli studenci lub pracownicy muzeów regionalnych. Tak było w przypadku pierwszych zeszytów z serii, wydawanych w latach 50. i 60. XX wieku. Dzięki zaangażowaniu członkiń i członków Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego udało się dotrzeć do wielu rodzin, a kolejne starania są czynione. Od 2017 roku zeszyty oraz materiały archiwalne znajdujące się w zbiorach Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego są systematycznie digitalizowane i umieszczane w Bibliotece Cyfrowej Uniwersytetu Wrocławskiego¹⁴. Znajdują się tam m.in. notatki z badań terenowych, odręczne rysunki strojów, skrawki tkanin i koronek.

Największym wyzwaniem okazało się wznowienie działalności wydawniczej z uwagi na trudności w pozyskaniu dofinansowania oraz pozyskaniu autorów, którzy posiadaliby odpowiednie kompetencje i możliwości przygotowania publikacji w oparciu o ściśle in-

¹³ Dostępne zeszyty APSL w BC PIA: <http://cyfrowaetnografia.pl/dlibra/latest>

¹⁴ Materiały Etnograficzne z Archiwum PTL: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/collection/description/211> Projekt dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programu MKiDN Kultura cyfrowa zgodnie z umową nr 10358/17/FPK/DMP z dnia 28.11.2017 r. Realizacja trzyletnia projektu obejmuje lata 2017–2019, opis projektu: <http://ptl.info.pl/dzialalnosc-naukowa/granty-projekty-dotacje/mkidn/214,Program-Kultura-Cyfrowa-2017-2019.html>

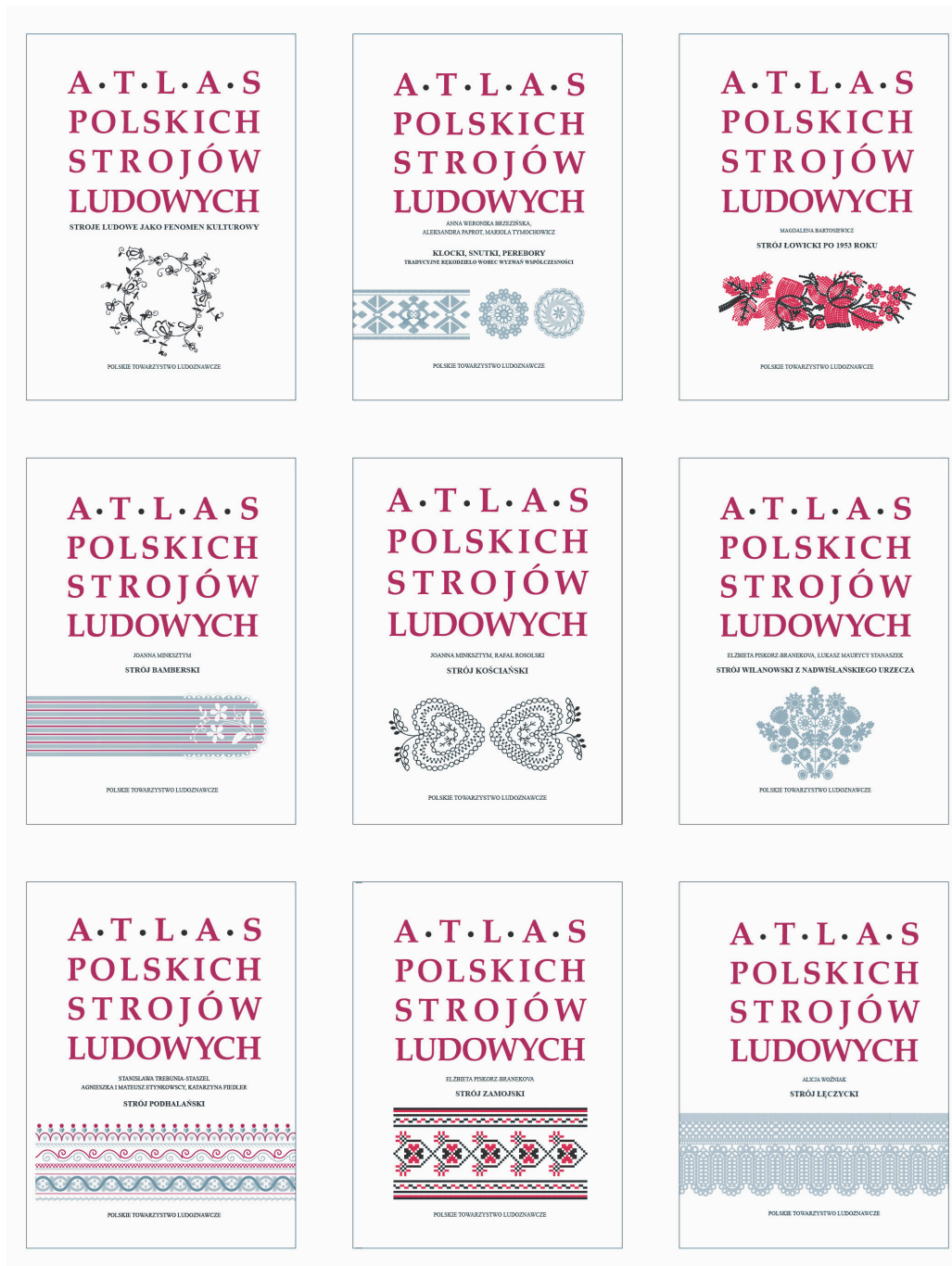
strukcje wydawnicze. W latach 2013–2015 wydanych zostało 9 kolejnych publikacji w serii APSL, a było to możliwe dzięki pozyskaniu środków finansowych w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki¹⁵. Nadrzędnym celem projektu było utrzymanie charakteru serii, zaproszono zatem do współpracy wybitnych specjalistów (przede wszystkim związanych z placówkami muzealnymi, którzy w dużej mierze przez wiele lat budowali kolekcje strojów ludowych w swych macierzystych placówkach, prowadzili badania terenowe i dysponowali materiałem archiwalnym, w tym ikonograficznym). Z uwagi na specyfikę każdego z opisywanych strojów i odmienny charakter materiałów, którymi dysponowali autorzy, dopuszczono każdorazowe, indywidualne modyfikacje w układzie treści. Dużą wagę przywiązywano też do materiału ikonograficznego, organizując specjalnie na potrzeby każdego z zeszytów sesje fotograficzne. Jako redakcja dołożyliśmy także starań, by wybór kolejnych regionów odpowiadał też na zapotrzebowanie lokalnych i regionalnych społeczności. I tak w ramach projektu wydane zostały zeszyty strojów: kościańskiego (Minksztym, Rosolski 2014), bamberskiego (Minksztym 2015), zamojskiego (Piskorz-Branekova 2013), łęczyckiego (Woźniak 2014), wilanowskiego z nadwiślańskiego Urzecza (Piskorz-Branekova, Stanaszek 2015), podhalańskiego (Trebunia-Staszal i in. 2015) oraz łowickiego po 1953 roku (Bartosiewicz 2014) (ryc. 4).

Nowością było zaproponowanie wydawania w ramach serii tzw. zeszytów specjalnych, które stały się forum wymiany wiedzy dotyczącej stanu współczesnych badań nad strojami ludowymi, ich zdobnictwem, inspiracjami oraz transformacjami (Brzezińska, Tymochowicz 2013¹⁶; Brzezińska, Paprot-Wielopolska, Tymochowicz 2018). W ramach realizacji projektu zainicjowane zostały także badania terenowe skupiające się na współczesnych kontekstach funkcjonowania tradycyjnego rękodziela związanego ze zdobnictwem strojów. W latach 2013–2014 przeprowadzono takie badania w trzech lokalizacjach (ryc. 5, 6, 7): Lubelszczyzna – tradycja wytwarzania pereborów, Wielkopolska – snutka golińska oraz Małopolska – bobowska koronka klockowa (Brzezińska, Paprot-Wielopolska, Tymochowicz 2015).

Realizowane przez redakcje działania wydawnicze i badawcze przyczyniły się także do powołania w 2012 roku Sekcji Stroju Ludowego działającej przy Zarządzie Głównym PTL. Jej celem jest: „stworzenie forum środowiskowego umożliwiającego wymianę doświadczeń w zakresie badań nad strojami ludowymi, zdobnictwem, rekonstrukcją i inspi-

¹⁵ Projekt „*ATLAS POLSKICH STROJÓW LUDOWYCH: kontynuacja prac wydawniczych, przeprowadzenie badań terenowych i kwerend źródłowych oraz cyfryzacja materiałów źródłowych i udostępnienie ich w Internecie*”, <http://ptl.info.pl/dzialalnosc-naukowa/granty-projekty-dotacje/nprh/74,Atlas-Polskich-Strojow-Ludowych.html>

¹⁶ Publikacja ta została także przetłumaczona na jęz. angielski i wydana w wersji elektronicznej: <http://ptl.info.pl/dzialalnosc-naukowa/granty-projekty-dotacje/mnisw/124,-Stroje-ludowe-jako-fenomen-kulturowy-anglojezyczna-wersja-publicacji-2016.html>

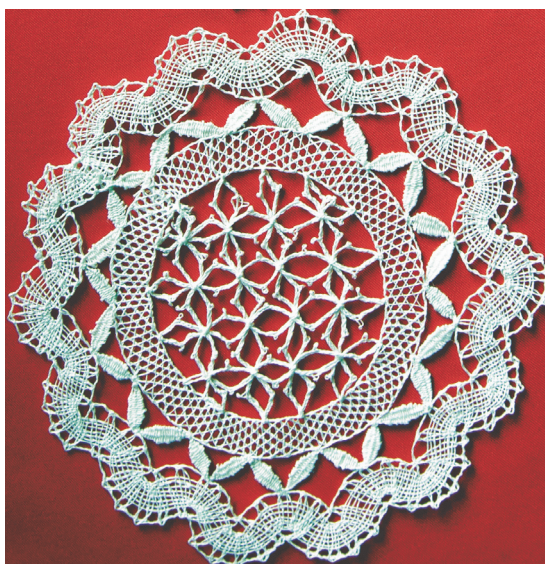
Ryc. 4. Okładki zeszytów APSL wydanych w latach 2013–2015, źródło: Brzezińska, Paprot-Wielopolska, Tymochowicz 2018, opracowanie graficzne K. Tużylak

Ryc. 5. Perebory wykonane przez
Barbarę Dziekan z Dubeczna,
fot. V. Kuś

Ryc. 6. Czepiec Danuty Wróbel
z Goliny, fot. V. Kuś

Ryc. 7. Bobowska koronka
klockowa wykonana
przez Marię Sikorską,
fot. V. Kuś

Ryc. 8. Bożenna Pawlina-Maksymiuk (z lewej) i autorki tekstu podczas badań w Hrudzie, fot. V. Kuś

racjami ludowymi/etnicznymi we współczesnej modzie oraz prowadzenie działalności związanej z upowszechnianiem wiedzy dot. strojów ludowych i zdobnictwa, ich historii i zróżnicowania regionalnego w środowiskach naukowych i pozanaukowych” (*Statut Sekcji Stroju Ludowego* 2012). Sekcja działa bardzo aktywnie, organizując konferencje i seminaria, spotkania promocyjne, wizyty studyjne w muzeach posiadających w swoich zbiorach kolekcje strojów ludowych (Paprot-Wielopolska 2018, s. 302–302).

Działaniem na rzecz upowszechniania wiedzy z zakresu strojów ludowych jest prowadzenie strony internetowej¹⁷, na której udostępniane są materiały ilustracyjne z *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga i Atlasu Polskich Strojów Ludowych oraz z badań terenowych Polskiego Atlasu Etnograficznego. Z inicjatywy Redakcji APSL opracowany został także artykuł w Wikipedii „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, który jest systematycznie uzupełniany. Redakcja nadal współpracuje ze wspomnianym już Stowarzyszeniem „Pracownia Etnograficzna” im. W. Dynowskiego. Kolejnym wspólnym działaniem będzie przebudowa strony strojeludowe.net i rozszerzenie jej o nowe typy strojów. Zainicjowane zostały też działania na rzecz opracowania *Słownika terminologicznego strojów ludowych*, który skupiałby się na opracowaniu problemów terminologicznych związa-

¹⁷ <http://stroje.ptl.info.pl/>

nych z kwestią dokumentowania i opisu zjawiska strojów ludowych. Systematycznie organizowane się spotkania adresowane do specjalistów oraz do osób zainteresowanych podejmowaną przez redakcję i sekcje tematyką. Jest to o tyle zasadne, że obserwujemy, że w ostatnich latach bardzo ożywiły się różne stowarzyszenia i towarzystwa regionalne, które są zainteresowane podtrzymywaniem tradycji, w tym noszenia tradycyjnych strojów, jakie u nich występowały.

Podsumowanie

Mamy nadzieję, że wszelkie prace podejmowane przez redakcję APSL, nie tylko wydawnicze, przyczynią się do zachowania i spopularyzowania noszenia strojów ludowych w różnych sytuacjach dnia codziennego i odświętnego, jak ma to miejsce w niektórych regionach Polski (Podhale, Kurpie, Kaszuby, Łowickie) oraz innych krajach europejskich (Bawaria, Norwegia, Litwa, Ukraina). Celem naszych działań podejmowanych od 2011 roku jest integracja środowiska, współpracujemy z dużą grupą specjalistów, którzy mogą udzielać konsultacji w zakresie danych strojów, mogą doradzać w odtwarzaniu strojów czy pomagać w ustalaniu, jakiego rodzaju ubiór był noszony na danym terenie (ryc. 7). Jest to, jak obserwujemy w terenie, konieczne, gdyż po wielu latach „nieistnienia” stroju ludowego w wielu regionach Polski mieszkańcy wsi nie wiedzą, jaki ubiór świąteczny był dawniej w ich stronach noszony i jak poprawnie powinien być zakładany. Nadto w poprzednich latach pewne typy strojów, jak krakowski czy łowicki, zyskały miano narodowych i bywały noszone w innych częściach kraju poza zasięgiem ich historycznego występowania. Szczególne znaczenie, jeszcze w okresie międzywojennym, zyskał strój krakowski, którego bardzo uproszczona wersja wykonywana była powszechnie dla dzieci jeszcze w 2. poł. XX wieku. Ten model, czyli biała bluzka i fartuszek, tybetowa spódnica oraz czarny gorset, stał się synonimem stroju ludowego i chętnie odtwarzany bywa do dzisiaj przez różne zespoły wykonujące między innymi repertuar ludowy. Chciałybyśmy zapobiec tego typu działaniom, a także innym uproszczeniom, które są wprowadzane przy rekonstruowaniu strojów przez pracownice krawieckie, czy samych członków zespołu. Te zagadnienia muszą być uświadamiane i „przepracowane” indywidualnie z zespołami, które powinny mieć świadomość, że odtwarzany strój jest wytworem ich przodków i jest ściśle związany z ich losem, miejscem pobytu i że stanowi nie tylko kostium sceniczny, ale także ważny element tożsamości lokalnej.

Mamy nadzieję, że dostępność archiwalnych zeszytów APSL oraz wydawane z naszej inicjatywy nowe wydawnictwa będą powszechnie wykorzystywane do pozyskiwania informacji o historii i wyglądzie poszczególnych strojów. Ważnym dla badań antropologicznych jest również nasz kolejny duży projekt, w ramach którego planujemy utworzenie pierwszego *Słownika terminologicznego polskich strojów ludowych*. Będziemy także czynić starania, aby namówić nowych autorów na opracowanie strojów jeszcze nie-

zrealizowanych. Nasze działania będą ukierunkowane także w stronę wspierania społeczności lokalnej w pracach nad wpisywaniem poszczególnych form rękodzieła związanego z wytwarzaniem strojów ludowych na *Krajową listę zjawisk niematerialnego dziedzictwa kulturowego* i dalszych konsultacjach, aby zaistniały one także na światowej liście UNESCO.

Literatura

- Bartosiewicz M., *Strój łowicki po 1953 roku*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, red. nauk. J. Słomska-Nowak, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 42, cz. IV Mazowsze i Sieradzkie, z. 9, Wrocław 2014, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Bazielich B., *Przypadki etnografa z przypadku*, Bytom 2012, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu.
- Bazielich B., *Strój cieszyński*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 36, cz. III Śląsk, z. 6, Wrocław 2006, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Bazielich B., *Strój opolski*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 38, cz. III Śląsk, z. 7, Wrocław 2008, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Bazielich B., *Strój rozbarski*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 35, cz. III Śląsk, z. 5, Wrocław 2002, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Bohdanowicz J., *Polski Atlas Etnograficzny – wykładnia zadań i metod pracy*, [w:] *Komentarze do PAE*, t. 1, *Rolnictwo i hodowla*, cz. 1, Wrocław 1994, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 7–49.
- Bronicz S., *Strój pszczyński*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 12, cz. III Śląsk, z. 2, Wrocław 1954, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Brzezińska A.W., Paprot A., Tymochowicz M., *Klocki, snutki, perebory. Tradycyjne rękodzieło wobec wyzwań współczesności*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 44, zeszyt specjalny, Wrocław 2015, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Brzezińska A.W., Paprot-Wielopolska A., Tymochowicz M. (red.), *Współczesna problematyka badań nad strojami ludowymi*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 44, zeszyt specjalny, Wrocław 2018, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Brzezińska A.W., Słomska S., *Odzież ludowa na pograniczu polsko-słowackim w świetle badań atlasowych – wybrane elementy*. [w:] *Polska – Słowacja. Pogranicze kulturowe i etniczne*, pod red. R. Stolićnej, A. Pieńczak i Z. Kłodnickiego, Wrocław-Cieszyn 2009, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Śląski, s. 93–116.
- Brzezińska A.W., Tymochowicz M. (red.), *Strój ludowy jako fenomen kulturowy*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 39, zeszyt specjalny, Wrocław 2013, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Burchert I., Barfod J., *Textile Volkskunst Ostpreussens*, Husum 2003, Husum Druck und Verlagsgesellschaft.
- Dobrowolska A., *Strój pyrzycki*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 13, cz. I Pomorze, z. 1, Wrocław 1955, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Dudek-Młynarska E. (red.), *Na co dzień i od święta. Katalog wystawy stałej*, Rzeszów 2018, Muzeum Etnograficzne im. Franciszka Kotuli oddział Muzeum Okręgowego w Rzeszowie.
- Fryś-Pietraszkowa E., *Strój*. [w:] *Sztuka ludowa w Polsce*, pod red. E. Fryś-Pietraszkowej, A. Kunczyńskiej-Irackiej, M. Pokropka, Warszawa 1988, Arkady, s. 134–171.

- Gajek J., *Metodyka monograficznego opracowywania strojów ludowych*, 1954, t. 41/1, 797–805.
- Gajek J., *Struktura etniczna i kultura ludowa Pomorza*, oprac. A. Kwaśniewska, Gdańsk-Wejherowo 2009, Instytut Kaszubski, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej.
- Geelhaar S., *Problematyka rekonstrukcji stroju ludowego Dolnego Powiśla*, [w:] *Strój ludowy jako fenomen kulturowy*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 39, zeszyt specjalny, pod red. A.W. Brzezińskiej, M. Tymochowicz, s. 69–78, Wrocław 2013, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Górniak-Bardzik M., *Strój i ubiór ludowy na Śląsku Opolskim ze zbiorów Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu*, Opole 2015, Muzeum Wsi Opolskiej.
- Grabiec A., *Jakle, kiecki i zopaski. Strój ludowy ziemi rybnickiej*, „Zeszyty rybnickie” nr 3, katalog zbiorów, Rybnik 2015, Muzeum w Rybniku.
- Grochal A., Marczak A., Pobiegly E., Rossal E., *Stroje krakowskie: historie i mity*, Kraków 2017, Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli.
- Grodecka Z., *Stroje ludowe w dawnym i współczesnym Poznaniu*, Poznań 1986, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
- Hermanowicz-Nowak I., *Stan badań nad strojem ludowym w Polsce (próba oceny dotychczasowych osiągnięć)*, „Polska Sztuka Ludowa” 1977, t. 1, s. 3–7.
- Hermanowicz-Nowak K., *Odzież*, [w:] *Etnografia polska. Przemiany kultury ludowej*, t. 1 pod red. M. Biernackiej, M. Frankowskiej, W. Paprockiej, Wrocław 1976, Ossolineum, Polska Akademia Nauk, s. 379–405.
- Ignas K., *Ludowe stroje przeworskie – przeszłość i przyszłość*, Przeworsk 2017, Starostwo Powiatowe, Muzeum-Zespół Pałacowo-Parkowy.
- Imiołek E., *Stroje ludowe Kielecczyzny*, Kielce 2012, Muzeum Wsi Kieleckiej.
- Kantor R., *Ubiór – strój – kostium. Funkcje odzienia w tradycyjnej społeczności wiejskiej w XIX i w początkach XX wieku na obszarze Polski*, Kraków 1988, Uniwersytet Jagielloński.
- Klonowski A.F., *Strój warmiński*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 24, cz. I Pomorze, z. 3, Wrocław 1960, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Malczyk A., *Silesia folk design*, Katowice 2015, ARTerisa Centrum Kultury i Promocji w Ornowicach.
- Malicki L., *Strój górali śląskich*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 17, cz. III Śląsk, z. 3, Wrocław 1956, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Minksztym J., *„Swój” strój poznański*, Poznań 2018, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
- Minksztym J., Rosolski R., *Strój kościański*, red. nauk. A.W. Brzezińska, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 41, cz. II Wielkopolska, z. 5, Wrocław 2014, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 2014.
- Minksztym J., *Strój Bambrów poznańskich*, [w:] red. nauk. A.W. Brzezińska, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 47, cz. II Wielkopolska, z. 6, Wrocław 2015, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Paprot A., *Czy strój żuławski może być tradycyjny?* [w:] *Strój ludowy jako fenomen kulturowy*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 39, zeszyt specjalny, pod red. A.W. Brzezińskiej, M. Tymochowicz, s. 79–88, Wrocław 2013, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Paprot-Wielopolska A., *Kalendarium działalności Sekcji Stroju Ludowego w latach 2012–2017*, [w:] *Współczesna problematyka badań nad strojami ludowymi*, pod red. A.W. Brzezińskiej, A. Paprot-Wielopolskiej, M. Tymochowicz, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 44, zeszyt specjalny, Wrocław 2018, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 302–302.

- Paradowska M., *Bambrzy. Mieszkańcy dawnych wsi miasta Poznania*, Poznań 1998, Media Rodzina, Poznań.
- Piskorz-Branekova E., *Polskie stroje ludowe*, seria „Ocalić od zapomnienia”, t. 1–3, Warszawa 2003, 2007a, 2007b, Sport i Turystyka Muza SA.
- Piskorz-Branekova E., Stanaszek Ł.M., *Strój wilanowski z nadwiślańskiego Urzecza*, red. nauk. A. Mironiuk-Nikolska, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 45, cz. IV Mazowsze i Sieradzkie, z. 11, Wrocław, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Piskorz-Branekova E., *Strój zamojski*, red. nauk. M. Tymochowicz, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 40, cz. V Małopolska, z. 17, Wrocław 2013, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Piskorz-Branekova E., *Tradycyjne stroje i hafty hurubieszowsko-tomaszowskie (w zbiorach Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, Muzeum Regionalnego im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim i Muzeum Zamojskiego w Zamościu)*, Zamość 2013, Muzeum Zamojskie w Zamościu.
- Piskorz-Branekova E., *Tradycyjne stroje i zdobienia biłgorajskie (w zbiorach Muzeum Ziemi Biłgorajskiej, Muzeum Lubelskiego w Lublinie, Muzeum Wsi Lubelskiej i Muzeum Zamojskiego w Zamościu)*, Zamość 2013, Muzeum Zamojskie w Zamościu.
- Piskorz-Branekova E., *Tradycyjny haft ludowy w stroju zamojskim*, Zamość 2013, Muzeum Zamojskie w Zamościu.
- Reinfuss R., *Instrukcja w sprawie materiału ilustracyjnego dla „Atlasu Polskich Strojów Ludowych”*, „Lud” 1954, t. 41/1, s. 806–807.
- Reinfuss R., *Stroje Górali szczawnickich*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, cz. V Małopolska, z. 18. Lublin 1949, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Rosińska I. (red.), *Suknia wydaje ludzkie obyczaje. Wielkopolskie stroje ludowe*, Poznań 2005, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
- Rostworowska M., *Śląski strój ludowy*, Wrocław 2001, Muzeum Narodowe we Wrocławiu.
- Seweryn T., *Strój dolnośląski (Podgórze)*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 2, cz. III Śląsk, z. 9, Wrocław 1950, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Stelmachowska B., *Strój kaszubski*, red. nauk. T. Seweryn, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 22, cz. I Pomorze, z. 2, Wrocław 1959, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Świątkowska J., *Strój łowicki*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 7, cz. IV Mazowsze i Sieradzkie, z. 2, Poznań 1953, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Trebunia-Staszal S., Etynkowscy A. i M., Fiedler K., *Strój podhalański*, red. nauk. M. Tymochowicz, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 46, cz. V Małopolska, z. 18, Wrocław 2015, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Trebunia-Staszal S., *Śladami podhalańskiej mody. Studium z zakresu historii stroju górali podhalańskich*, Kościelisko 2007, Podhalańska Oficyna Wydawnicza Związku Podhalan.
- Turnau I., *Słownik ubiorów. Tkaniny, wyroby pozatkackie, skóry, broń i klejnoty oraz barwy znane w Polsce od średniowiecza do początku XIX wieku*. Warszawa 1999, Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Turska-Skowronek K., *O ubiorach*, [w:] *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850–1950)*, pod red. H. Czachowskiego i H.M. Łopatyńskiej, s. 52–53, Toruń 2010, Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej Prüfferowej.
- Tymochowicz M., *Próba rekonstrukcji stroju mieszkańców wsi z okolic Janowa Lubelskiego i Kraśnika z końca XIX i początku XX wieku*, „Korzennie Janowskie”, 2016, nr 26, s. 58–64.
- Tymochowicz M., *Siedem grzechów głównych popełnianych przy odtwarzaniu strojów ludowych*, [w:] *Tam na Podlasiu*, t. 5, *Codzienny i świąteczny ubiór ludności Południowego Podlasia*,

- pod red. J. Adamowskiego i M. Wójcickiej, Wola Osowińska 2014, Gminny Ośrodek Kultury w Borkach, s. 149–158.
- Tymochowicz M., *Stroje ludowe od XIX w. do czasów współczesnych z obszaru Lokalnej Grupy Działania „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej”*, Ryki 2015, Stowarzyszenie LGD „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej”.
- Tymochowicz M., *Strój świąteczny mieszkańców gminy Borki*, [w:] *Tam na Podlasiu*, t. 5, *Codzienny i świąteczny ubiór ludności Południowego Podlasia*, pod red. J. Adamowskiego i M. Wójcickiej, Wola Osowińska 2014, Gminny Ośrodek Kultury w Borkach, s. 81–94.
- Tymochowicz M., *Współczesne transformacje stroju ludowego w Polsce* [w:] *Na co dzień i od święta. Katalog wystawy stałej*, pod red. E. Dudek-Młynarskiej, Rzeszów 2018, Muzeum Etnograficzne im. Franciszka Kotuli oddział Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, s. 92–100.
- Woźniak A., *Barwy regionu. Rzecz o strojach ludowych na terenie województwa lubelskiego*, Łódź 2013, Urząd Marszałkowski.
- Woźniak A., *Strój łączycki*, red. nauk. J. Słomska-Nowak, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 43, cz. IV Mazowsze i Sieradzkie, z. 10, Wrocław 2014, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

Materiały archiwalne

- Bazielich B., *Korespondencja z dn. 24.11.2014*, Archiwum PTL.
- Bazielich B., *Uzupełnienia do „Metodyki monograficznego opracowywania strojów ludowych”*, 2007, Archiwum PTL.
- Statut Sekcji Stroju Ludowego*, 2012, Archiwum PTL.

Strony internetowe

- „Etnografia Cyfrowa” Biblioteka Cyfrowa PIA: <http://cyfrowaetnografia.pl/dlibra/latest>
- Atlas Polskich Strojów Ludowych: <http://apsl.ptl.info.pl>
- Krajowa lista zjawisk niematerialnego dziedzictwa kulturowego: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/
- Polskie Towarzystwo Ludoznawcze: <http://ptl.info.pl/dzialalnosc-wydawnicza/serie-ptl/52,Atlas-Polskich-Strojow-Ludowych.html>
- Stroje ludowe: <http://stroje.ptl.info.pl/polski-atlas-etnograficzny.html>
- Wikipedia: https://pl.wikipedia.org/wiki/Atlas_Polskich_Stroj%C3%B3w_Ludowych
- Stroje ludowe: <http://strojeludowe.net>

The Atlas of Polish Traditional Costumes 1949–2019. Directions in Research on Traditional Costumes in Poland after 1945

In 1949 the first book of the Atlas of Polish Traditional Costumes series appeared. Józef Gajek was the one who initiated the series, published by Polish Folk Association to this day. He was associated with Polish Ethnographic Atlas, which had a great impact on the character of the series. Its main objective was to describe Polish traditional costumes according to particular regions. Janusz Kamocki and Barbara Bazielich were subsequent editors of the series. Since 2011 the authors of this article have been part of the editorial staff. At their initiative

ten more books of the series were published in the years 2013–2018, field research on traditional handicraft was conducted and the Traditional Costume Section was established. The article describes the circumstances accompanying this editorial series appearance and discusses both main directions in research on traditional costumes and activities for popularising knowledge of this unique cultural phenomenon.

Key words: traditional costumes, decorative art, cultural heritage, ethnographic region, field research